

30.10.05

האוניברסיטה העברית

פקולטה למדעי החברה

החוג למדעי המדינה

הפוליטיקה של התפוצות האתנו-לאומיות

מרצה: גבריאל שפר

גאוה ללא דעה קדומה

ארגוני תפוצות אתנו-לאומיות אל מול המדיניות הרב-תרבותית בקנדה

דובי קנגיסר

ת.ז. 035812924

תוכן עניינים

מבוא	2
1. ארגוני תפוצות – רקע תיאורטי	6
2. מדיניות ההגירה של קנדה – מבט היסטורי ...	9
3. רב תרבותיות כמדיניות ממשלתית	15
4. האוקראינים – אורחים קרואים ולא רצויים .	17
5. האיטלקים – האירופאים השחורים	21
6. הפורטוגזים – האירופאים האחרונים	24
7. הגאנאים – זהות לאומית בחברה שבטית	27
8. אינדו-קאריביים – מיעוט בתוך מיעוט	29
9. דיון	32
סיכום	34
ביבליוגרפיה	35

בעיני אנשים רבים כיום קנדה היא יעד הגירה מועדף. מדינה מפותחת, מתקדמת, משגשגת, אך מעל לכל: פתוחה. פתיחותה של קנדה באה לידי ביטוי בדרישות הנמוכות יחסית ממהגרים פוטנציאליים, בסיוע הנרחב הניתן לכל מהגר המבקש להתערות בחברה, במענקים הניתנים לארגונים המייצגים והמסייעים למהגרים חדשים, ובמערכת החוקים שנועדה להבטיח שמירה על עקרון הרב-תרבותיות בכל מעשי השלטון.

אך קנדה לא הייתה כה פתוחה מאז ומתמיד. עברה מוכתם באפלייה, בגזענות ובפגיעה ממשית במיעוטים השונים שניסו להקים לעצמם בית במדינה הצפונית. אותה מדינה שהזמינה מהגרים מכל העולם לבוא וליישב את המערב הנידח נעלה את השער בפני עמים "לא רצויים" שנעו מהסינים ה"בלתי ניתנים לאסימילציה" ועד לאיטלקים ה"עצלנים ונוטים לשלהוב יצרים". רק לאחר מלחמת העולם השנייה החלו להתגלות בקיעים בחומה הקנדית. לאחר שקנדה סירבה שוב ושוב לקלוט פליטים יהודים באמתלות שונות בעוד שקיבלה בשמחה את המיטב שבפליטי מרכז אירופה, החלו להשמע קולות ששאלו אם לקנדה הגזענית באמת יש יתרון מוסרי על גרמניה הנאצית.

תהליך השינוי החברתי בתוככי קנדה נמשך עוד מספר עשורים, עד שהגיע לשיא בשנת 1971, אז הכריז השלטון הפדרלי בקנדה על מדיניות רשמית של רב-תרבותיות (Multiculturalism), וב-1982, אז פורסמה החוקה הקנדית, יחד עם כתב זכויות האדם שצורף לה.¹

בעקבות השינויים הללו נפרצו סכרי ההגירה לקנדה, וקבוצות מאסיה, המזרח התיכון, אפריקה והקאריביים החלו לזרום אל המרכזים האורבניים ואל ערבות המערב. תוך שנים ספורות שינתה קנדה – ובראש ובראשונה טורונטו – את פניה לחלוטין. הרוב הבריטי אמנם עדיין מהווה את הקבוצה האתנית הגדולה ביותר, אך מי שלפני מלחמת העולם השנייה היוו מחצית מהאוכלוסיה, מהווים כיום פחות מ-40 אחוזים. חלקם של המהגרים שאינם משתייכים לקבוצה הבריטית או הצרפתית ירד גם הוא, מכמעט 23 אחוז בשנת 1961 לפחות מ-19 אחוזים בראשית שנות ה-90. באזורים רבים בקנדה המהגרים וצאצאיהם מהווים כבר רוב. במטרופולין טורונטו,

¹ קודם לכן הייתה החוקה הקנדית חוק של הפרלמנט הבריטי, וכל שינוי בה דרש פעולה של פרלמנט זה. הפטריאציה של החוקה הייתה נצחונה הגדול ביותר של ראש הממשלה הקנדי פייר אליוט טרודו.

למעלה מ-40 אחוזים מהאוכלוסיה נולדו מחוץ לקנדה. במחוז ססקצוואן, יותר אנשים הגדירו עצמם במפקד של שנת 2001 כגרמנים מאשר כאנגלים.²

זו הסיבה בגינה קנדה יכולה להוות כר פורה כל כך למחקר אודות הגירה וקבוצות מהגרים. מחד, קיים מגוון רחב מאוד של קבוצות מהגרים, עם ייצוג לכמעט כל לאום על פני כדור הארץ. מאידך, ההיסטוריה של קנדה מאפשרת מעקב טמפורלי אחר השינויים שהתרחשו בקרב קבוצות המהגרים הותיקות יותר, ובכך מהווה, למעשה, סוג של "מעבדת ניסויים" חברתית-פוליטית. החיבור הנוכחי ינסה לבחון פן אחד של הניסוי העצום הזה – ההתארגנות החברתית-פוליטית של קבוצות מהגרים שונות לאור השינויים בחברה המארכת בקנדה. לארגוני מהגרים יש מקום תיאורטי חשוב בהסבר התופעה של התפוצות האתנו-לאומיות. מקומם בין הפרט המהגר לבין שלל הגורמים הפורמליים מולם הוא עומד מאפשר להם לעצב את קהילת המהגרים, ובמידה מסויימת גם את החברה המאחרת, את מוסדות המדינה המארכת ואף את מדינת המוצא. המטרה היא לבחון כיצד, אם בכלל, השפיעו השינויים בחברה הקנדית המארכת על התארגנותן של קבוצות מהגרים בשני אופנים מרכזיים: (א) ראשית, בקרב קהילות שהתקיימו קודם לשינויים הללו, כיצד התאימו עצמם ארגוני התפוצות למציאות החדשה; (ב) ושנית, בין קהילות אלו לבין הקהילות החדשות יותר, כיצד ההבדל בפתיחותה של החברה המקבלת משנה את התארגנותה של התפוצה המתהווה. בחינה שכזו תוכל להטיל אור על התהליכים ההדדיים המתקיימים בין חברה מארכת לבין קבוצת מהגרים במפגש הראשוני ביניהן, אך בעיקר תעמיק אל תוך תהליכי קבלת ההחלטות הפרטיים והקבוצתיים של מהגרים וצאצאיהם אל מול החברה המארכת.

חיבור זה אינו מתיימר למצות את הנושא עד תום. למעשה, מגבלותיו של המחקר, כנראה, רבות ממעלותיו. ובכל זאת, יש בו משום הצצה אל תוך תחום שעשוי להוות מקור לגילויים ורעיונות חדשים רבים.

בפרקו הראשון של החיבור אדון במשמעות התיאורטית של ארגוני מהגרים, בחשיבותם ובמקום המיוחד להם בקרב המהגרים על פי הספרות. בפרק השני תתואר בקצרה ההיסטוריה של מדיניות ההגירה בקנדה, ומכאן – גם היסטוריית ההגירה של קבוצות שונות אל תוך המדינה. בפרק הבא אדון במדיניות הרב-תרבותיות של קנדה, ובדיון המתקיים בעת האחרונה בקנדה סביב מדיניות זו והצלחתה או כשלונה.

² עם זאת, אין כמובן להפריז במימדי השינוי. מיעוטים נראים עדיין מתלוננים לעיתים קרובות על אפליה בשוק הפרטי, ומדווחים על גזענות או לכל הפחות חשד כלפי מהגרים. כפי שמראה Breton (1990), תחושותיהם של המהגרים לעיתים קרובות תואמות את עמדותיהם של הקנדים הותיקים.

חמשת הפרקים הבאים יעסקו כל אחד באחת מחמש הקבוצות האתניות המהוות את מרכז החיבור: אוקראינים, איטלקים, פורטוגזים, גאנאים ואינדו-קאריביים. האוקראינים הם מקבוצות המהגרים המוקדמות ביותר לתוך קנדה. גל ההגירה הראשון שלהם החל בעשור השני של המאה הקודמת, וזרימתם אל תוך המדינה נמשכה פחות או יותר ללא הפרעה (פרט לימי מלחמות העולם) למשך עשרות השנים שלאחר מכן. האיטלקים הגיעו לקנדה רק לאחר מלחמת העולם השנייה. בעוד שהאוקראינים התרכזו בישובים משלהם במחוזות הספר שבמערב, האיטלקים התרכזו דווקא בערים הגדולות – ובראשן טורונטו – וזכו לעיתים קרובות ליחס משפיל. מעניין לציין כי שתי הקבוצות גם יחד מתוארות, על ידי חוקרים שונים, כזכאיות לתואר "המיעוט הנראה הראשון", על בסיס היחס לו זכו עם הגעתם לאדמת קנדה.³ יתרונם של האיטלקים על האוקראינים ב"תחרות" על תואר זה הוא בכך שמגוריהם במרכזי הערים הגדולות הפכו אותם לנראים פי כמה וכמה מהמיעוט האוקראיני, לפחות בעיני תושבי מרכז קנדה.

הפורטוגזים הם העם האירופאי האחרון שהתיישב בכמויות ניכרות בקנדה.⁴ ראשוני המהגרים הפורטוגזים (רובם מהאיים האזוליים שבאוקיינוס האטלנטי) הגיעו לקנדה בשלהי שנות ה-50, והגירתם הגיעה לשיא בשנות ה-70. ככאלו, חשיבותם למחקר הנוכחי היא בכך שהם הקבוצה האירופאית היחידה שרוב חבריה מעולם לא נחשפו לקנדה של לפני המהפכה הרב-תרבותית, וכאירופאים, לפיכך, זכו כנראה ליחס הטוב ביותר מכל קבוצה אתנית אחרת עם הגיעם לקנדה.

המהגרים מגאנה הם בין המיעוטים הנראים החדשים שנוצרו כתוצאה ממדיניות ההגירה הפתוחה של קנדה – קבוצה חדשה לחלוטין שהגיעה לקנדה החל משנות ה-80, ושכל תהליך התבססותה והתהוותה כתפוצה התקיים תחת המדיניות הרב-תרבותית החדשה. גם המהגרים האינדו-קאריביים הם מהמיעוטים הנראים החדשים בקנדה. יחודם במדגם הנוכחי הוא בכך שהם הקבוצה היחידה שאינה עונה במדויק על הגדרת ה"אתנו-לאומיות". הקאריביים הם למעשה אסופה של תפוצות שנאספו מאפריקה ואסיה, אך אחרי שנים רבות של חיים כעבדים, פיתחו הקבוצות הללו זהות לאומית משותפת בכל אחד מהאיים הקאריביים. העניין המיוחד בקבוצה האינדו-קאריבית נובע דווקא מכך שעם הגעתם לקנדה זהותם האתנו-לאומית הייתה מעורפלת: הם נדרשו לבחור בין זהות קאריבית (שזוהתה בעיקר עם הקבוצה האפרו-קאריבית) לבין הזדהות עם הקבוצה ההודית, הקרובה אליהם ביותר מבחינה אתנית. כך קרה שדווקא לאחר

³ מיעוט נראה (visible minority) הוא המושג הרשמי שניתן לקבוצות אתניות וגזעניות הנבדלות מהקבוצות הבריטית והצרפתית במראן החיצוני במידה כזו המאפשרת זיהוי על נקל על פי מראה חיצוני בלבד. עם זאת, על פי חוקרים שונים, הקנדים ממוצא בריטי לא היו קפדניים יתר על המידה בבואם להגדיר עמים אחרים כ"שחורים", ומרבית הקבוצות שאינן משתייכות לצפון או מרכז אירופה זכו לכבוד זה בשלב זה או אחר.

⁴ אם כי יש הטוענים כי הם גם היו הראשונים לגלות את קנדה, במאה ה-15.

הגיעם לקנדה פיתחו לעצמם האינדו-קאריביים זהות משותפת יחודית, שחצתה את גבולות האיים הקאריביים השונים מחד, והבדילה בינם לבין יתר יוצאי האזור מאידך. אם כן, חמש הקבוצות מהוות חתך מייצג של סוגי התפוצות השונות הקיימות ושהתקיימו בעבר בקנדה. בכל אחד מחמשת הפרקים הללו אתאר לעומק את היסטוריית ההגירה של הקבוצות, ובעיקר את היסטוריית בניית הארגונים האתניים ותפקודם על פני השנים. לבסוף, בפרק האחרון אנסה לגבש את סך התיאורים הללו למודל השוואתי ממנו ניתן יהיה להפיק תובנות באשר לאופן שבו תפוצות מגיבות לסוגים השונים של חברות מארחות שהתקיימו בקנדה בזמני ההגעה השונים שלהן, וכן כיצד הן מגיבות לשינויים באופיה של החברה המאחרת.

הערה על המתודולוגיה

חיבור זה יסתמך באופן כמעט בלעדי על מקורות שניוניים. בראשית דרכי באיסוף חומר לצורך המחקר, עשיתי מספר נסיונות ליצור קשר עם למעלה מעשרים ארגונים אתניים בקנדה, אך לצערי התקבלו תשובות רק מקבוצות בודדות, וגם אז נתקלתי בקשיים בקבלת המידע לו הייתי זקוק. כתוצאה מכך, ועקב הריחוק הגיאוגרפי הרב ממקום ההתרחשות, נבצר ממני לגשת למרבית החומר הראשוני הקיים בנושא המחקר, ואף לא מעט מהמקורות השניוניים לא היו זמינים עבורי. הדבר השפיע, כמובן, גם על הבחירה בתפוצות בהן יתרכז המחקר. מובן כי המחקר המתואר לעיל אינו יכול להיות שלם ללא גישה למקורות הראשוניים – למשל, אף מחקר בנושא זה אינו יכול להיות שלם באמת בלי התייחסות גם לתפוצה הסינית, הגדולה בתפוצות החדשות בקנדה, שהמקורות השניוניים לגביה שהיו זמינים לי הם מועטים. אין לי אלא להותיר זאת למחקר מקיף יותר (וממומן יותר) בעתיד.

הגעתו של מהגר למדינה חדשה היא חוויה לא פשוטה. תוך זמן קצר הוא נדרש להתמצא בתרבות חדשה שאת מנהגיה הוא אינו מכיר, לרוב תוך שימוש בשפה שהוא אינו דובר. הוא נאלץ למצוא מקום עבודה, כאשר רוב המעסיקים חשדנים ויותר מכך כלפי זרים, ובין לבין, להסדיר את כל אותם צרכים בסיסיים כגון מגורים וכסף למצרכים בסיסיים. ככל שהחברה המארחת סגורה יותר וככל שתרבותו ולשונו של המהגר רחוקים יותר מהתרבות והלשון החדשים, כך תגבר נטייתו לנסות ולפנות לארגונים של תפוצנים בני הלאום שלו כדי לקבל מהם סיוע בהתאקלמות. ואכן, אחד התפקידים המרכזיים של ארגוני מהגרים בקרב קבוצות מהגרים חדשות הוא סיוע בשלב הראשוני הקריטי של ההגירה: לימוד הלשון המקומית, סיוע כלכלי, יעוץ בהליכים הפורמליים שצריך לעבור ובפעולות אחרות שהמהגר צריך לבצע. ארגונים אלו לא אחת מתארגנים תחת חסות דתית, באמצעות כנסיות, בתי-כנסת, מסגדים ושאר בתי תפילה של הדתות השונות ברחבי העולם (Jedwab 2001).

אך עם חלוף הזמן ולאחר ההתאקלמות הראשונית, משתנים צרכיו של המהגר. בשלב זה עומדות בפניו שתי אפשרויות מרכזיות: התערות מוחלטת אל תוך התרבות המארחת תוך זניחת התרבות של קבוצתו האתנית (אסימילציה), או שמירה על זהותו האתנית במידה כזו או אחרת. אם המהגר אינו מעוניין באסימילציה, לא תיוותר לו ברירה אלא למצוא קהילה קיימת ולהצטרף אליה, או, אם אין כזו בנמצא, להתארגן עם תפוצנים אחרים וליצור קהילה שכזו. כדי לקיים קהילה יש צורך ביותר מאשר קיומם של מספר פרטים בעלי אותו רקע תרבותי. הפרטים הללו חייבים להתקשר ביניהם, בצורה פורמלית יותר או פחות, בארגונים קהילתיים (Breton 1991). הארגונים הללו יכולים לשרת מגוון של צרכים המשותפים לבני התפוצה: מועדוני ספורט, תיאטראות, מסעדות אתניות ואף חנויות המתמחות במזונות אתניים משרתים צרכים תרבותיים שונים. ארגונים אחרים עשויים לספק הגנה לתפוצנים מפני גזענות ואפליה מצד החברה המארחת. סוג נוסף של ארגונים יתן מענה לצרכים פוליטיים מסוגים שונים, בין אם פנים-קהילתיים ובין אם מגע עם הרשויות במדינה המארחת. רבות מהפונקציות הללו יכולות לקבל מענה תחת אותו ארגון, אך חוזקה של הקהילה ולכידותה תלויים במידה לא מועטה ב"שלמות המוסדית" שלה, כלומר, בכמות השירותים והפונקציות הזמינות לפרט בתוך הקהילה שלו (Herberg 1989). שלמות מוסדית מאפשרת לפרטים בתוך קהילה לצמצם במידה ניכרת את המגע שלהם עם התרבות המארחת, אם רצונם בכך. מאידך, שלמות מוסדית גם יוצרת אשנב

דרכו יכולים בני קהילות אחרות בחברה, כמו גם קבוצת הרוב, להציף אל תוך עולמה התרבותי של הקבוצה האתנית וללמוד להעריך אותו, למשל באמצעות חנויות ומסעדות של מזון אתני, או גלריות המציגות אמנות אתנית.

קיימים שני מודלים עיקריים המתארים את היווצרותם של ארגוני תפוצות: (א) ארגונים נוצרים על-ידי הקהילה או גורמים בתוכה או מחוצה לה כדי לתת מענה לדרישותיה. מודל זה מציב במרכז את צרכי הקהילה ומניח כי מטרתם של הארגונים היא בעקרון אלטרואיסטית. (ב) על פי המודל השני, ארגונים נוצרים על-ידי יזמים המאתרים הזדמנות לרווח אישי (בין אם כלכלי או פוליטי). במודל הזה, צרכים מסויימים של הקהילה עשויים להיות מוזנחים, בעוד שצרכים אחרים (או אף מדומים) עשויים לקבל מענה עודף רק משום שקיימים יזמים בעלי אמצעים מסויימים שזיהו הזדמנות מסויימת. מטרתם של ארגונים אלו היא רווח אישי, ולעיתים הם עשויים אף להיות בעלי השלכות שליליות על הקהילה. כך, למשל, יזם פוליטי עשוי לזהות נושא המפלג את הקהילה ולהחריף את הפילוג עד כדי פיצול כדי להרוויח דיבידנדים פוליטיים (Breton 1991).

שני המודלים יכולים להתקיים במקביל, בסוגים שונים של ארגונים או אף בארגונים שונים באותו תחום. כמו כן, יתכן שארגון שנוצר תחת מודל אחד יעבור שינוי במהלך השנים ויעבור לתפקד כארגון מהסוג השני – בעלי אינטרסים יכולים להשתלט על ארגון שהיה בעל אוריינטציה קהילתית-אלטרואיסטית ולהופכו לכלי שרת בידיהם, או לחלופין, חברי הקהילה יכולים להשתלט על ארגון שהוקם למטרות רווח אישי של קבוצה מסויימת, ולנצל אותו כדי לקדם את האינטרס המשותף של כל הקהילה.

ארגוני התפוצות פועלים במספר מישורים:

- א. במישור הפרטי, הארגונים מספקים שירותים ישירות לפרטים בתוך הקהילה – שירותים כגון סיוע כלכלי, שיעורים בשפת החברה המארחת וכיו"ב.
- ב. במישור הקהילתי, הם מספקים צרכים תרבותיים וחברתיים המאפשרים לקהילה לשמור על זהותה, למשל שיעורים בלשונה ההיסטורית של הקבוצה (לדורות שנולדו במדינה המארחת), מוצרי תרבות ואמנות אתניים, מפגשים קהילתיים וכדומה.
- ג. במישור המדינה המארחת, הארגונים הללו מקשרים בין הפרטים בקהילה לבין מוסדות השלטון, מספקים חוות דעת לשלטון בנושאים הנוגעים לקהילה, פועלים כדי להגן על האינטרסים של הקהילה בחקיקה ומגייסים משאבים למטרותיה של הקהילה, בדמות מענקים ממשלתיים והקלות במס או בפרוצדורות מסויימות. במישור זה ניתן לאתר גם את פעילותם של הארגונים

לחינוך החברה הסובבת להכרת הקבוצה האתנית, וכנגד גזענות ואפליה. מישור-משנה בתוך מישור זה הוא הקשר עם ארגונים של קהילות אחרות במדינה, לשם שיתוף פעולה (או, במקרים מסויימים, לשם התנגדות להם) בנושאים בעלי עניין משותף לכלל או לחלק מן הקהילות האתנו-לאומיות. פעילות נוספת במישור זה היא שתדלנות למען תפוצות אחרות של הקבוצה האתנו-לאומית, כמו גם למען מדינת האם.

ד. במישור הבינלאומי והגלובלי, מקיימים הארגונים מגעים על ארגונים בינלאומיים כדי לקדם אינטרסים של התפוצה ושל מדינת המוצא ולגייס סיוע כלכלי או פוליטי למטרותיהם. ה. במישור הכלל-תפוצתי, מקיימים הארגונים קשרים עם ארגוני תפוצות מקבילים במדינות אחרת כדי לקדם נושאים בעלי עניין משותף בתפוצות ובמדינת המוצא, לשנע אמצעים מקהילות עשירות לקהילות נזקקות, או לעודד שתדלנות במדינות השונות לטובת ענייניהן של קהילות במדינות אחרות.

ו. לבסוף, הארגונים גם מקיימים לעיתים קשרים עם מדינת המוצא, במטרה לסייע, לקבל סיוע או, לעיתים, להשפיע על מהלך העניינים במדינת האם ולהביא לשינוי פוליטי ממקום מושבם בתפוצה (Sheffer 2003).

כפי שניתן לראות, ארגוני התפוצות מסוגלים לכסות את כל טווח פעילויותיהם וענייניהם של חברי התפוצה – החל מטרדות היום-יום וכלה בעניינים שבמרכז סדר היום הציבורי של הקהילה האתנו-לאומית ברחבי העולם. ניתן אף להרחיק ולאמר שבלא כל ארגון קהילתי, לא ניתן להגדיר את הקבוצה כקהילה – מדובר רק באוסף של פרטים שקרה ומקרה וכולם חולקים את אותו מוצא אתנו-לאומי (Breton 1991). לאור זאת, קל להבין את מרכזיותם של הארגונים הקהילתיים בבואנו לבחון קהילה כלשהי – על אחת כמה וכמה כאשר מדובר בתפוצה, היושבת בקרב חברה בעלת תרבות, נורמות ועולם מושגים שונה לחלוטין, ואשר מאיימת, בין אם בזדון או שלא, להטמיע את הקבוצה האתנו-לאומית בתוכה מבלי להשאיר לה זכר.

2. מדיניות ההגירה של קנדה – מבט היסטורי

מראשית ימיה כמדינה עצמאית ועד לראשית המאה ה-20 ראתה קנדה רק בבריטניה, מרכז אירופה וארה"ב כמקורות לגיטימיים להגירה. עם זאת, מבחינה מעשית קנדה לא הציבה מגבלות חוקיות על הגירה – בין כה וכה המדינה כשלה בעמידה ביעדי ההגירה שהציבה לעצמה. נסיונותיו של ראש הממשלה מקדונלד ליישב את השטחים העצומים ממערב לאונטריו העלו חרס, ורשויות ההגירה, שהיו אז תחת משרד החקלאות, צפו בעיניים כלות ברוב המהגרים שנכנסו אל תוך קנדה ממשיכים מיד, או תוך תקופה קצרה, אל ארצות הברית. ההצלחה היחסית היחידה שהייתה לממשל הפדרלי דאז, למעשה, נתקלה בהתנגדות נמרצת של האזרחים: כ-15,000 סינים הובאו לקולומביה הבריטית כדי לבנות את מסילת הרכבת, וגררו קמפיין ציבורי נרחב בדרישה להפסיק את כניסת הזרים. גם ארגוני עובדים התנגדו לכניסת הפועלים הסינים בטענה שהם מורידים את שכרם, ובמספר מקרים התארגנו קבוצות שתקפו את הפועלים הסינים. הממשל הפדרלי לא נשאר אטום לתלונות, וב-1882 הצהיר ראש הממשלה ששהותם של הסינים היא זמנית בלבד, וכי גם הוא אינו מעוניין לראות "את המונגולים הופכים למתיישבי קבע". לאחר סיום בניית המסילה התגברה ההתנגדות לשהותם של הסינים בקנדה, וועדה ממשלתית הוקמה לבחון את הטענות כנגדם. בפני הוועדה הועלו טענות על החוסר בהגיינה, ואל התנהגות בלתי-מוסרית של הסינים המדרדרת את הנוער הקנדי. במסקנותיה של הוועדה אמנם נקבע כי הסינים אינם פחות הגייניים או מוסריים מכל עם אחר, אך היא המליצה בכל זאת להגביל את הגירתם באמצעות מסי גולגולת ומגבלות אחרות, משום שלפיה ממצאיה הסינים "אינם ניתנים לאסימילציה". השלטון הפדרלי אכן העביר חקיקה ברוח זו – "חוק ההגירה הסינית" ב-1885. חוק זה שימש בשלבים מאוחרים יותר כפלטפורמה למניעה מוחלטת של הגירת סינים לתוך קנדה, ובוטל רק בשנת 1946 (אם כי מגבלות נוספות על הגירת סינים לא בוטלו עד הליברליזציה של חוקי ההגירה והפעלת שיטת הנקודות בשנת 1967) (Kelley and Trebilcock 1998).

עם תחילת המאה ה-20 חלה שינוי לטובה במצבה הכלכלי של קנדה, ובעקבות זאת גידול משמעותי בהגירה לתוכה. במהלך העשור הראשון של המאה לבדו חל גידול של כ-30 אחוז באוכלוסיית קנדה – רובו כתוצאה מהגירה. כרבע מההגירה לקנדה באותן שנים הגיעה ממדינות מרכז, דרום ובעיקר מזרח אירופה, והביאה לשינוי משמעותי בהרכב הדמוגרפי של האוכלוסייה. באותן שנים גם החלה להתגבש מדיניות ההגירה שתנחה את קנדה למשך למעלה מחמישים שנה. בחוקי ההגירה שנחקקו בשנים 1906 ו-1910 נקבעה הדוקטרינה לפיה הזכות לקבוע מי יהגר למדינה היא חלק בלתי נפרד מריבונותה של המדינה, ולכן יש לה הסמכות המלאה לסרב לקבל כל

אדם מכל סיבה. החוקים נתנו סמכויות נרחבות לרשות המבצעת לקבוע תקנות שיקבעו למי יש זכות להגר למדינה, ואף שיקול דעת נרחב לשר הפנים, שרשויות ההגירה עברו להיות תחת סמכותו מספר שנים קודם לכן, לקבוע באופן פרטני מי יורשה להכנס ומי לא. היו אלו החוקים הללו שאיפשרו לקנדה גמישות ניכרת לאורך השנים בקביעת מכסות, קבוצות מורשות ואסורות בכניסה ותנאים נוספים לקבלת תושבות ואזרחות (Kelley and Trebilcock 1998).

שנות מלחמת העולם הראשונה, כמו גם מספר שנים לאחר מכן, התאפיינו בירידה דראסטית בכמות המהגרים הנכנסים, כאשר רוב הנכנסים הגיעו מארצות הברית. עם זאת, שנות המלחמה היו שנים מעצבות עבור יחסיה של קנדה עם קבוצות המהגרים שבה – ולא לטובה. זמן קצר לאחר פרוץ המלחמה עלתה לדיון שאלת ה"זרים האויבים" – מהגרים ממדינות שנלחמו כנגד האימפריה הבריטית מעבר לאוקיינוס. הממשלה הביעה כלפי חוץ אמון במהגרים וסירבה לקבל את הצעותיהם של ארגונים ואישים שונים להגביל באופן קיצוני את חירויותיהם של הזרים. אך למעשה, נחקקו חוקים מגבילים כנגד כחצי מיליון המהגרים ממדינות אויב ששהו בקנדה, ומספר אלפים אף נעצרו במחנות וגורשו מהמדינה (Kelley and Trebilcock 1998).

השנים שמיד אחרי מלחמת העולם התאפיינו באבטלה גבוהה, ולפיכך מדיניות ההגירה נטתה יותר למנוע כניסה של מהגרים מאשר לעודד אותה. הגירה לקנדה של עובדים מקצועיים ולא-מקצועיים דרך הנמלים המערביים נאסרה לחלוטין (ובכך נמנעה, למעשה, כניסת אסיאתיים לקנדה), ומגבלות אחרת הושתו על מהגרים ממקורות אחרים. הגישה הרווחת בקרב הקנדים זכתה לכינוי "אנגלו-קונפורמיזם" – הדרישה מכל המהגרים להפוך ל"בריטים קטנים". פוליטיקאים קנדים הביטו דרומה מעבר לגבול וראו "אוכלוסיה רב-לשונית ללא כל תרבות נראית לעין". קנדה, אמר ראש הממשלה דאז, תהיה שונה, משום שהיא תוודא "אסימילציה של כל אותם אנשים אל תוך המוסדות הבריטיים". הציוויליזציה הבריטית, הוא הזכיר לשומעיו, היא "המבחן על פיו נמדדות כל התרבויות האחרות". הגדיל ועשה ראש ממשלת קולומביה הבריטית כשאמר "אנו חרדים לשמור על המדינה הזו כבריטית. אנו רוצים אותה בריטית ולא שום דבר אחר" (Granatstein et al 1986).

עם בוא השפל הגדול של שנות ה-30, מספר המהגרים אל תוך קנדה הגיע לשפל של כל הזמנים. בשנת '36 נכנסו למדינה רק כ-11,000 איש, ירידה של כ-93 אחוז לעומת שנת 1930. אך ראש הממשלה בנט לא הסתפק בחקיקה החדשה והמגבילה עוד יותר שהעביר, וקנדה החלה במדיניות אגרסיבית של גירוש מהגרים. בתקופה שבין 1930 ל-1937 גורשו 25,000 מהגרים מקנדה – יותר מאשר בכל תקופה מקבילה קודם לכן. מדיניות זו נבעה בעיקר מהמצב הכלכלי הקשה

בקנדה, עם 32 אחוזי אבטלה ו-15 אחוז מהאוכלוסייה תלויה בתשלומי רווחה. הירידה במרכזיותה של מדיניות ההגירה השתקפה גם בהעברת רשויות ההגירה לסמכותו של המשרד למכרות ומשאבים, בעוד שסמכויותיו של השר הממונה נותרו רחבות כשהיו (Kelley and Trebilcock 1998).

העליה הקלה בכמות המהגרים שהורגשה עם תחילת מלחמת העולם השנייה הפכה, עם כניסת קנדה למלחמה, לשפל הגדול ביותר במספר המהגרים הנכנסים שידעה המדינה. בשנת 1943 הגיע מספר המהגרים ל-7,445 בלבד. השפל הזה נגרם לא רק בשל הקשיים האובייקטיביים של הגירה בשעת מלחמה, אלא גם משום שלאורך כל תקופת המלחמה, קנדה לא הנמיכה את דרישות הכניסה שהציבה לפני עשור ומחצה. פליטים חסרי כל סורבו משום שלא עמדו בתנאים הכלכליים שהציבה מדיניות ההגירה הקנדית... מאידך, כמות הגירושים ירדה פלאים גם היא, והגיע לכ-400 גירושים בשנה בממוצע במהלך המלחמה.

מדיניותה של קנדה כלפי פליטי מלחמת העולם השנייה ידועה לשמצה, וכמות היהודים שקיבלה לתוכה במהלך המלחמה היא בין הנמוכות מבין הדמוקרטיות ברחבי העולם. גם המהגרים היפנים, שהושמו במחנות מעצר, סבלו מהגזענות הקנדית, ופציעיהם רק מתחילים להגליד בימינו (Kelley and Trebilcock 1998).

עם תום מלחמת העולם השנייה, ממשלת קנדה עוד ניסתה לעמוד בפרץ בכל הקשור למדיניות הגירה. אל מול המוני האדם שניסו לעזוב את אירופה השבורה, נאם ראש הממשלה מקנזי קינג בפני הפרלמנט הקנדי:

The policy of the government is to foster the growth of the population of Canada by the encouragement of immigration. The government will seek ... to ensure the careful selection and permanent settlement of such numbers of immigrants as can advantageously be absorbed in our national economy ... I wish to make it quite clear that Canada is perfectly within her rights in selecting the persons whom we regard as desirable future citizens. It is not a 'fundamental human right' of any alien to enter Canada. It is a privilege. It is a matter of domestic policy ... The people of Canada do not wish, as a result of mass immigration, to make a fundamental alteration in the character of our

population ... Any considerable Oriental immigration would ... be certain to give rise to social and economic problems. (quoted in Kelley and Trebilcock 1998)

אך חרף נסיונותיה של הממשלה לשמר את ההרכב הדמוגרפי של המהגרים, השינויים היו ניכרים לעין. בשנת 1951 בריטניה עוד הייתה המקור הפורה ביותר להגירה (ואחריה, בהפרש ניכר, גרמניה ואיטליה), אך בשנת 1960 כבר התהפכו היוצרות, ובריטניה ירדה למקום השני, אחרי איטליה. עם זאת, אין להפריז במשמעות השינוי שהתרחש מיד אחרי מלחמת העולם השנייה – קנדה אמנם נפתחה יותר ויותר בפני עמי אירופה השונים (מבחינה פורמלית, אם לא מבחינה חברתית), אך בשנת 1960 אף מדינה חוץ-אירופאית לא נכנסה לרשימת עשר מדינות המקור הגדולות ביותר. המצב הזה ישתנה במהלך העשור, וב-1968 תתברג הונג-קונג במקום החמישי ברשימה (אם כי בריטניה תחזור אז למקום הראשון, עד ראשית שנות ה-80). בשנת 1973 מדינות חוץ-אירופאיות (לא כולל ארה"ב) יהווה כבר מחצית מרשימת עשרת הגדולות (McVey and Kalbach 1995). מעניין לציין בהקשר זה כי בתקופה זו אף החלה ההגירה מפורטוגל, כתוצאה ממאמצים ממשלתיים לקדם הגירה ממדינות אירופה. נדמה כי בכך ניסו השלטונות הקנדיים לספק את צרכי שוק העבודה מבלי לפנות לאוכלוסיות לא-לבנות. אך ההגירה מפורטוגל החלה לצבור תאוצה רק בסוף שנות ה-60, והגיעה לשיא בראשית שנות ה-70, לאחר שמדיניות ההגירה השתנתה כליל (Bloemraad 1999).

חלק מתהליך ההפתחות הזה הוא תוצאה של הגידול בקבוצות האתניות במדינה, שכבר הספיקו להתארגן ולהפעיל לחצים פוליטיים על נציגי האזורים בהם היו מרוכזים. נסיונות של הממשלה לצמצם את ההגירה מאיטליה בסוף שנות ה-50 נתקלו בהתנגדות רבתי מצד מפלגות אופוזיציה שרצו ב"קול האתני" ומצד ארגוני מהגרים, והתוכניות נזנחו. למרות שסנטימנטים גזעניים לא נעלמו בקרב מקבלי החלטות, הרי שנעשה ברור כי באקלים הגלובלי והפנים-קנדי של אחרי מלחמת העולם השנייה, כבר לא ניתן לבסס מדיניות באופן מוצהר על קווים גזעניים. השינוי במקומה של ההגירה בסדר-היום הקנדי אף הביא ליצירתו לראשונה של משרד הגירה עצמאי ב-1950 (Kelley and Trebilcock 1998).

ב-1962 חל השינוי המשמעותי הראשון בחוקי ההגירה של קנדה מאז שנחקקו לראשונה, בראשית המאה. השינוי הזה, שכלל הסרה מוחלטת של קטגוריית ה"מדינות המועדפות" מתקנות ההגירה והתמקדות בהשכלה וניסיון מקצועי, הוביל לדיון ציבורי נרחב בשאלת מדיניות ההגירה, אשר סלל את הדרך למהפכה של שנת 1967, אז הונהגה שיטת הנקודות הפועלת עד ימינו. שיטת

הנקודות היא "עיוורת צבעים", ומאפשרת הגירה לקנדה על בסיס פרמטרים כגון השכלה, נסיון מקצועי, הכרת השפות הרשמיות של קנדה (אנגלית ו/או צרפתית), כמו גם הוכחת יכולת תמיכה עצמית בתקופה הראשונה לאחר הגירה בדמות חסכוניות נזילים. שיטת הנקודות היא טכנית לחלוטין, ומבטלת במידה רבה את שיקול הדעת הנרחב שניתן קודם לכן לרשויות ההגירה. שיקול הדעת היחיד שנותר בידי הרשות המבצעת הוא בדמות הציון הנדרש על מנת לקבל ויזת הגירה – אמצעי המשמש את הממשלה כדי להגביל או להרחיב את כמות המהגרים הנכנסים למדינה (Citizenship and Immigration Canada 2004).

תוצאות השינוי היו מיידיות. בשנת 1962, 78 אחוזים מהמהגרים הגיעו מאירופה. בשנת 1976 אחוז זה ירד ל-36 בלבד. באותה שנה, רבע מכלל המהגרים הגיעו מאסיה. ההכרזה על המדיניות הרב-תרבותית הקנדית בשנת 1971 (Kymlicka 1998) גררה עליה נוספת באחוז המהגרים ממדינות חוץ-אירופאיות, ואחוז האסיאתיים בקרב המהגרים זינק מ-22.4 אחוז במוצע בשנים 1971-1975 ל-52 אחוזים בשנת 1991, גידול שבא בעיקר על חשבון הגירה מאירופה (שירדה ה-40.4 אחוז ל-20.8) ומארה"ב (מ-14.3 ל-2.9 בלבד). זאת, כאשר מספר המהגרים הכולל נשאר פחות או יותר יציב (בשנים 1971-1975 נקלטו בקנדה כ-835 אלף איש, לעומת 230 אלף בשנת 1991 לבדה) (McVey and Kalbach 1995).

ניתן לראות שלושה נושאים מרכזיים שהשפיעו על מדיניות ההגירה הקנדית. ראשית, לאורך רוב שנותיה של קנדה, מדיניות ההגירה הייתה עניין שולי בסדר היום הפדרלי. שוליות זו באה לידי ביטוי במיקומה של רשות ההגירה תחת משרדים שונים בתקופות שונות, עד שקיבלה לבסוף משרד עצמאי משלה. עלייתה של מדיניות ההגירה לראש סדר היום הייתה, עד שנות ה-50 המאוחרות, לרוב כתוצאה ממחאה של התושבים כנגד כניסתן של קבוצות אתניות זרות אל תוך עולמם הבריטי המסודר. רק בשנות ה-50 התהפכו היוצרות, ומדיניות ההגירה זכתה לעלות לדיון בעקבות דרישותיהן של הקבוצות האתניות השונות לתקן את חוקי ההגירה ולאפשר למהגרים נוספים להכנס.

שנית, הסוגיה שהשפיעה יותר מכל על המדיניות שהפעילה הממשלה בנוגע להגירה הייתה ונותרה כלכלת קנדה. עלייה באבטלה גררה בדרך-כלל הפחתה בכמות המהגרים, גם אם אלו עדיין התדפקו על הדלת. שגשוג כלכלי גרר עלייה בכמות המהגרים, גם אל מול מחאה מצד האזרחים. גם כיום מהווה סוגיה זו גורם מכריע בכל החלטות הנוגעות למדיניות ההגירה הקנדית.

לבסוף, ניתן לראות כי חרף הרגשות העזים בקרב הציבור הקנדי לכאן ולכאן בנושא זרים והגירה, הרי שיותר מאשר השפיעו אלו על מדיניות הממשלה, השפיעה האחרונה עליהם. החברה

הקנדית למדה לקבל את הזרים בקרבה במהלך שהוּכתב במידה לא קטנה על-ידי הממשל הפדרלי.
אין בכך, כמובן, כדי לשלול מהקנדים את המוניטין שהרוויחו ביושר לאורך העשורים האחרונים
כאחד העמים הפתוחים יותר על פני הגלובוס כלפי זרים.

3. רב-תרבותיות כמדיניות ממשלתית

בשנת 1971 הייתה קנדה למדינה הראשונה שהכריזה על מדיניות רשמית של רב-תרבותיות. מדיניות זו הפכה למודל עבור מדינות רב-תרבותיות אחרות כגון אוסטרליה, שפיתחו גם הן מדיניות דומות, כמו גם עבור רמות השלטון הפרובינציאלית והמוניציפלית בקנדה עצמה. ב-1982 מדיניות זו קיבלה דחיפה נוספת עם הפטריאציה של החוקה הקנדית, שכללה הוספת מגילת זכויות וחירויות, הכוללת גם זכויות מיעוטים כגון הגנה על שפות לא-רשמיות. מדיניות הרב-תרבותיות הקנדית הושלמה עם חקיקת החוק לרב-תרבותיות (Multiculturalism Act) ב-1988. חוק זה קובע, בין השאר כי זוהי חובתה של ממשלת קנדה "להכיר ולקדם את ההבנה כי רב-תרבותיות היא מאפיין בסיסי של המורשת והזהות הקנדית, וכי היא מהווה משאב חיוני בעיצוב עתידה של קנדה" (סעיף 3(1)(ב)), "להכיר בקיומן של קהילות שחבריהן חולקים מקור משותף ובתרומתן ההיסטורית לחברה הקנדית, ולסייע בפיתוחן" (ד), "לשמר ולקדם את השימוש בשפות שאינן אנגלית וצרפתית, תוך חיזוק הסטטוס והשימוש בשפות הרשמיות של קנדה" (ט), וכן כי זוהי חובתו של השר הממונה "לסייע לקהילות של מיעוטים אתנו-תרבותיים לקיים פעילויות במטרה להתגבר על כל מחסום אפלייתי, ובמיוחד אפליה על רקע מוצא גזעי, לאומי או אתני" (סעיף 5(1)(ז)).

החוק נתמך אף במימון פדרלי ופרובינציאלי המיועד לקידום פעילותן של קבוצות אתניות, להתאמת מוסדות שונים לתמיכה ברב-תרבותיות, למחקר אקדמי ולקידום תוכניות חינוכיות בנושאי רב-תרבותיות (Canadian Heritage 2005a). מסקירה שפרסמה ממשלת קנדה ב-1996, עלו שלוש מטרות עיקריות בהן מבקשת מדיניות הרב-תרבותיות לטפל: קידום הזהות הקנדית באמצעות טיפוח חברה המכירה, מכבדת ומשקפת מגוון תרבויות כך שכל אדם יוכל להרגיש שייך לקנדה; צדק חברתי, היינו קידום חברה שבה כל אדם זוכה ליחס שווה והוגן, ומורשתו של כל אדם זוכה לכבוד; והשתתפות אזרחית, היינו החתירה לכך שלכל אדם תהיה האפשרות והיכולת להשתתף בעיצוב הקהילה והמדינה בהן הוא חי. מטרות המשנה הקריטיות ביותר, כפי שהגדיר אותן המשרד האחראי על רב תרבותיות, הן טיפוח הבנה בין-תרבותית, מאבק בגזענות ובאפליה, קידום אזרחות משותפת והפיכת המוסדות הקנדיים לכאלו שישקפו את הגיוון הקנדי (Canadian Heritage 2005).

ואכן, המודל הקנדי הפך לשם דבר ברחבי העולם, ואקדמאיים קנדיים מתבקשים לסייע בקידום פתרונות למדינות רב-אתניות הסובלות משסעים ופילוגים על רקע הגיוון ברקע התרבותי

של אזרחיהן. במחקר אחד שביקש לבחון את הצלחתן של תשע מדינות מתועשות בהתמודדות עם ריבוי קבוצות אתניות. קנדה הייתה המדינה היחידה במחקר שבה לא התעורר משבר על רקע מדיניות ההגירה שלה. בעוד שבמדינות אחרות התפתחו ימין קיצוני זנופובי או מדיניות הגירה מגבילה, קנדה התמודדה עם הסוגיה באופן שקול ופרגמטי (cited in Kymlicka 1998).

עם זאת, דווקא בשנים האחרונות החל הדיון הציבורי בקנדה נוטה יותר לכיוון ההיסטריה והחשדנות. אולי בהשפעת המאבקים האתניים אצל השכנה מדרום, שהחריפו במיוחד בשנות ה-90 עם אירועים שזכו לכיסוי תקשורתי נרחב כמו מהומות השחורים בלוס-אנג'לס לאחר פרסום האלימות המשטרתית כנגד רודני קינג, ובעיקר בהשפעת השיקוף של המאבקים הללו בתרבות הפופולרית האמריקאית, החלו רבים בקנדה לדאוג שמא מאבקים דומים יכולים לפרוץ בקנדה (Kymlicka 1998). אינטלקטואלים מסוימים אף הביעו דאגה שדווקא המדיניות הרב-תרבותית היא שמעודדת מאבקים כאלו, משום שהיא מטפחת ואפילו כופה בדלנות בקרב קבוצות אתניות במקום לנסות ולקרב אותן אל קבוצת הרוב הקנדית ה"נורמטיבית" (Gwyn 1995). עם זאת, כפי שמראה Kymlicka (1998) הנתונים מצביעים דווקא על השתלבות מרשימה של המהגרים אל תוך החברה הקנדית, הן לפי מדדים פוליטיים כגון השתתפות פוליטית והשתלבות במערכת הפוליטית הקיימת (לעומת הקמת מפלגות אתניות), והן במדדים חברתיים-תרבותיים כגון רכישת שפות רשמיות ואף נישואים-מעורבים וקבלה של נישואין כאלו בחברה.

הדיון הציבורי בנושא לא הוכרע, אך התמיכה הרווחת בקנדה במדיניות ההגירה הקיימת, ואף בהגדלת יעדי ההגירה, כפי שהודיעה לאחרונה ממשלת קנדה, מעידים גם על אמונם של רוב הקנדים באופייה הרב-תרבותי של קנדה. אין ספק כי עוד יש מקום לשיפור, כפי שמעידים נתונים על אפליה וגזענות במדינה (Breton 1991), אך מאידך, קנדה היא עדיין בין המדינות הפתוחות ביותר כלפי קבוצות אתניות זרות – אם לא הראשונה מביניהן.

4. האוקראינים – אורחים קרואים ולא-רצויים

גל ההגירה האוקראיני הראשון החל בסוף המאה ה-19, בעיקר ממערב אוקראינה – אזור שהיה אז תחת שליטה אוסטרו-הונגרית. המהגרים, ברובם קתולים, התמקמו בעיירות אוקראיניות-ברובן ברחבי מערב קנדה. קרבה זו סייעה למהגרים הטריים להקים קהילות אתניות שוקקות חיים, שהתבססו בעיקר על מוסדות דתיים וחינוכיים שהקימו. השפה האוקראינית גם היא נשתמרה היטב בתנאים אלו, וחרף השפעה של מערכת החינוך דוברת האנגלית, מרבית הילדים שנולדו בקנדה באותן שנים המשיכו לדבר גם בשפת הוריהם. למעשה, האוקראינים שהתמקמו במניטובה אף ניצלו למשך מספר שנים פרצה בחוק המקומי שאפשרה חינוך דו-לשוני (חוק שנועד במקור לאפשר לימודים בצרפתית לצד השפה האנגלית השלטת) כדי להקים בתי ספר דוברי אנגלית ואוקראינית, ואף הצליחו להביא את השלטון הפרובינציאלי לאפשר פתיחת סמינריון למורים בשפה האוקראינית (Gerus 2000).

שפת האם האוקראינית שגשגה גם בעיתונות האוקראינית הרבה שהתפרסמה בשנים הראשונות אחרי בוא המהגרים – הקנדיסקי פארמר (האיכר הקנדי – 1903) שזוהה עם המפלגה הליברלית בקנדה, הקנדיסקי רוסין (הקנדי הרוטני⁵ - 1911) של הכנסייה הקתולית, והאוקראינסקי הולוס (קול אוקראינה – 1911, שממשיך להתפרסם גם כיום) שהוקם על-ידי האינטליגנציה האוקראינית הצעירה שקמה אל מול הממסד הקתולי (Gerus 1991, 2000).

אך הסביבה הבריטית לא קיבלה ברוח טובה את הקבוצה האתנית המלוכדת הזו. אמנם שר הפנים סיפטון ראה באוקראינה מקור מועדף לחקלאים כדי ליישב את המערב, אך תושבי קנדה ראו באוקראינים עם מוזר, ורבים טענו כי המהגר האמין היחיד הוא פרוטסטנטי דובר אנגלית. מספר ארגונים התגייסו למטרת הפיכת האוקראינים ל"קנדים טובים" על-ידי המרתם לנצרות הפרוטסטנטית ואסימילציה מוחלטת שלהם (ובעיקר של הדור הצעיר) אל תוך התרבות הבריטית. לשיאו הגיע הפחד הקסנופובי מהאוקראינים עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, אז הושמו אלפים מבני הקהילה האוקראינית במחנות מעצר, והיתר נדרשו להרשם במרשמי "זרים-אויבים" מיוחדים ולשאת תעודות זיהוי מתאימות (Gerus 2000, Kelley and Trebilcock 1998).

חרף האיומים מבחוץ, הקהילה האוקראינית התרכזה במשך תקופה ארוכה דווקא בפילוגים פנימיים. ב-1918 הקימה אותה קבוצה שעמדה מאחורי האוקראינסקי הולוס את הכנסייה

⁵ רותניה היא האזור במערב אוקראינה ממנו הגיעו רוב המהגרים האוקראינים בגל הראשון. רק בשנות ה-20 החלה העלמותו הסופית של הכינוי והמעבר לזהות לאומית אוקראינית כוללת.

היוונית-אורתודוכסית האוקראינית של קנדה, כחלופה לאומית לכנסייה הקתולית. בשנים הבאות תעמוד היריבות בין שתי הכנסיות במרכז חייהם הקהילתיים של רבים מהאוקראינים בקנדה. אך בינתיים, מאורעות מעבר לים גם הם משכו תשומת לב מהמהגרים – מלחמת העולם הראשונה והמהפכה הרוסית הותירו את אוקראינה לראשונה מזה מאות שנים כמדינה עצמאית, אך עד מהרה החלה האימפריה הסובייטית נושפת בעורפה. הרפובליקה האוקראינית העצמאית קצרת הימים הציתה את דמיונם של המהגרים בקנדה, וסייעה ליצירת זהות אוקראינית משותפת בקרבם, חרף הפילוגים הדתיים והחלוקה האיזורית שאפינה את הקבוצה קודם לכן (Gerus 2000).

בשנת 1927 החלו הניצנים הראשונים של התארגנות בקנה מידה גדול בקרב הקהילה האוקראינית, עם הקמתה של הליגה האוקראינית להסתמכות-עצמית (SUS), מבית היוצר של הכנסייה היוונית-אורתודוכסית האוקראינית של קנדה, שמטרותיה היו שימור הזהות האתנו-תרבותית האוקראינית תוך השתלבות בחברה הקנדית כאזרחים שווים. שני הארגונים המתחרים העיקריים הוקמו ב-1932 – אחוות האוקראינים הקתוליים של הכנסייה הקתולית, תחת הסיסמא "דת קתולית, תרבות אוקראינית, אזרחות קנדית", והפדרציה האוקראינית הלאומנית, ארגון ימין שחבריו באו בעיקר מקרב גל ההגירה השני שהגיע בעקבות נפילת הרפובליקה האוקראינית העצמאית. בני גל ההגירה הזה ברובם פליטים פוליטיים ויוצאי הצבא האוקראיני הלאומי, אשר ביקשו לאחד את האוקראינים הקנדים תחת נס אחד בכדי לשחרר שוב את המולדת, בכוח הזרוע (Gerus 1991, 2000).

ה-SUS, הגם שלא היה הגדול שבארגונים, הוא אולי החשוב מביניהם בפריסתו הרחבה ובנסיון של מקימיו ליצור שלמות מוסדית מקסימלית. תחת הארגון קמו מועדוני גברים, ארגוני נשים ותנועת נוער שזכתה לפופולריות גבוהה. עד להקמתה של הפדרציה האוקראינית הלאומנית, ה-SUS אף נטל על עצמו לארגן הפגנות ועצומות למען האחים שנתרו תחת שלטון האימים של סטלין במולדת, אך עם חלוף הזמן הלכה והתגבשה בו נטייה פנימה אל תוך הקהילה, תחת הסיסמא "כבוד עצמי, הסתמכות עצמית, עזרה עצמית". עם זאת, הדיון הפנימי בארגון באשר לסוג הסיוע שעליו להציע למולדת נמשך לאורך תקופה ארוכה. ב-1938 הקים סניף של ה-SUS את הועד לסיוע למולדת, ארגון שמטרתו הייתה איסוף כספים ושתדלנות פוליטית למען אוקראינה חופשית, אך בו בזמן התריעו גורמים בתוך הארגון שכל מעורבות בעניינים הארופאיים חייבת לבוא מתוך פרספקטיבה קנדית, כדי שלא לגרום לחשד מצד הממשלה (Gerus 1991).

ככל שהתבהר כי מלחמה באירופה היא בלתי נמנעת, כך גברו מאמציהם של הארגונים האוקראיניים השונים לשכנוע הממשל הקנדי בנחיצותה של רפובליקה אוקראינית עצמאית. מאידך, ראתה הממשלה הקנדית חשיבות גדולה לאיחוד השורות בקרב המיעוטים האתניים בקנדה, כדי לסייע למאמץ המלחמתי מעבר לים. כך קרה שבדרבון הממשלה, הגיעו הארגונים היריבים (פרט לקומוניסטים) להסכם להקמת הוועד האוקראיני הקנדי (UCC), שבהמשך שינה את שמו לקונגרס האוקראיני הקנדי (Gerus 1991, 2000).

ה-UCC שם כמטרתו העיקרית את שימור הזהות והתרבות האוקראינית בקנדה, אך לא אחת נדרשו פרנסיו להתמודד עם קשיים שהגיעו מבחוץ. זמן קצר לאחר הקמתו נאלץ הארגון להתמודד עם סוגיית הפליטים האוקראינים שנותרו מחות למולדת עם תום מלחמת העולם השנייה. הפליטים, בחלקם הגדול פליטים פוליטיים, חששו לחזור אל השלטון הסובייטי העויין וניסו למנוע את השבתם למולדת כפי שקבעו ההסכמים הבינלאומיים שנחתמו עם סוף המלחמה. בקנדה ניסה ה-UCC לסייע בשני אופנים – באמצעות גיוס כספים עבור הפליטים, ובאמצעות שתדלנות בקרב השלטון הקנדי לקבלת פליטים אל תוך המדינה. 32,000 מתוך 200,000 הפליטים הגיעו בסופו של דבר לקנדה, אך המבקרים טענו כי קנדה "ליקקה את הקצפת" של קבוצת הפליטים, והשאירה דווקא את הפליטים חסרי ההשכלה והממון להסתדר בכוחות עצמם (Kelley and Trebilcock 1998).

עם הגעתם למדינה, נהגו הפליטים בדומה לקודמיהם בגל השני של ההגירה: הם בוזו לארגונים המבויתים והמפוייטים שהקימו האוקראינים בקנדה, וניסו להגים ארגון מיליטנטי לשחרור המולדת. רק במאמץ ניכר הצליחו מנהיגי הקהילה להכליל גם את הארגונים החדשים אל תוך ארגון המטריה הכללי, אך הפילוגים הפנימיים הרחיקו אוקראינים בני הדור השני והשלישי מפעילות בארגוני הקהילה, ורבים נטמעו אל תוך החברה הקנדית (Gerus 2000).

במהלך רוב המחצית השנייה של המאה ה-20 חסם מסך הברזל את דרכי ההגירה בפני האוקראינים, ורק מעטים הגיעו לקנדה. במהלך התקופה הזו הקדיש ה-UCC את מרצו לקידום רב-תרבותיות בקנדה. הארגון זכה להכרה על פועלו הזה כאשר ראש הממשלה טרודו בחר להודיע על המדיניות החדשה ב-1971 דווקא מעל במת הקונגרס הלאומי של הארגון. אך מיעוט המהגרים החדשים מהמולדת גרם להתדלדלות השורות, לאור כוחות טבעיים של טמיעה באמצעות נישואין מעורבים והתפזרות מעבר לריכוזים האתניים. אובדן שפת האם בקרב חלקים גדלים והולכים של הקהילה הוביל רבים לאמץ דפוסים תרבותיים אנגלופוניים או א-לשוניים (כמו ריקוד, אמנות פלסטית ומוזיקה).

עם קריסת ברית המועצות והקמת אוקראינה העצמאית, החל גל הגירה נוסף, רביעי, שנמשך גם בימינו אנו. בניגוד למהגרים בגלים הקודמים, המהגרים החדשים מגיעים למדינה המארחת לא כתפוצה חסרת מדינה, אלא כתפוצה הקשורה במדינה, ולפיכך לא נוצרו תופעות של ארגונים מיליטריסטיים השומרים על נאמנות מוחלטת לארץ המוצא (Sheffer 2003). מאידך, המהגרים ברובם גם לא מצאו לנכון להסתפח לארגונים הקיימים, ורק מיעוט קטן בוחר להשתתף בפעילויות שמארגנים ה-UCC וארגוני אתנו-לאומיים אחרים. עיקר הקשר שלהם עם הקהילה הוא דרך העיתונות בשפה האוקראינית, שאחוז גבוה מהם צורך. כצפוי, למעלה מ-60 אחוזים מהם מביעים עניין רב בפוליטיקה של מדינת האם, ולמעלה מ-90 אחוז ציינו כי יש חשיבות גבוהה לשימור הלשון והתרבות האוקראינית במדינתם המאומצת. עם זאת, יש לתהות כיצד בכוונתם לעשות זאת מבלי להעזר בארגונים אתנו-לאומיים כלשהם. נכון לעכשיו, המהגרים החדשים נתקלים גם בעיונות מסויימת מצד המהגרים הותיקים, בעיקר בקשר ללשונם המהווה ערבוב של אוקראינית ורוסית – תוצאה של שנות דור תחת שלטון סובייטי דורסני, וניתן לשער כי עם חלוף השנים, תתקרבה הקהילות ויגבר שיתוף הפעולה ביניהן (Isajiw, Satzewich and Duvalko 2002).

כיום מגדיר ה-UCC חמש מטרות מרכזיות עבורו: לייצג את הקהילה האוקראינית-קנדית בפני העם והשלטון הקנדי; לחזק ולארגן את השתתפותם של האוקראינים הקנדים בחברה ובחיים התרבותיים של קנדה; לקדם יחסים ידידותיים ומשתלמים הדדית בין קנדה לאוקראינה; לסייע לאוקראינה בבניית דמוקרטיה עצמאית ומאוחדת; ולפתח בקרב האוקראינים הקנדים חיי קהילה מגוונים ויציבים (Ukrainian Canadian Congress 1999).

הקהילה האיטלקית בקנדה לא התחילה את דרכה אחרי מלחמת העולם השנייה – בראשית שנות הארבעים כבר הייתה בקנדה קהילה בת כ-20,000 איש ממוצא איטלקי. אך השטף האדיר של איטלקים שהגיעו למדינה החל מ-1947 (אז הוסרה איטליה מרשימת מדינות האויב שהכניסה לקנדה נשללה מאזרחיהן) – כחצי מיליון איש עד שנת 1972 – כמעט ומחק כל זכר לקיום האיטלקי הקודם שם. חרף העדפתה הברורה של ממשלת קנדה את תושבי צפון איטליה, מרבית המהגרים באו מהאזורים שמדרום לרומא ומהאיים סיציליה וסרדיניה. גוון עורם השחום יחסית הפך אותם עד מהרה למטרה ללעג ושנאת זרים מצד הקנדים הבריטים, ולא חלף זמן רב עד שהגיעו לממשלות הפרובינציאליות והפדרלית תלונות של אזרחים כנגד ה"העם הבור, הכמעט שחור הזה" שבני הנוער שלו בדרך כלל "חמושים בסכינים ... ושודדים אנשים ובמיוחד נשים ליד גנים וסמטאות אפלות" (Siemiatycki et al 2003). מרבית המהגרים האיטלקים התיישבו במטרופולינים של טורונטו ומונטריאול. בטורונטו מצאו עצמם האיטלקים בסמוך לקהילה היהודית, וקשרי ידידות נרקמו בין משפחות משתי הקבוצות, עד כדי כך שאיטלקים רבים יצאו – פיזית! – להגנת שכניהם היהודים כאשר אלו הותקפו על רקע אנטישמי.

ההגירה האיטלקית לקנדה התאפיינה בהתארגנויות אד הוק למגוון מטרות בסביבתם של המהגרים: ארגוני פועלים איטלקים בעקבות מקרים של אפליה וניצול עובדים, ועדי הורים בעקבות אפליית תלמידים ממוצא איטלקי, ועדות שכונתיות, "משמר אזרחי" וכיוצא באלו. עם זאת, ההתארגנויות הללו לא התגבשו במשך שנים רבות לכדי ארגונים פורמליים. כך קרה שבעוד שהאיטלקים נהנו מ"שלמות מוסדית" נרחבת, הרי שבני הקהילה התקשו להצביע על מנהיגים ברורים. במחקר שערך קליפורד ג'נסן בקרב האיטלקים בטורונטו (Jansen 1969), התקשו הנשאלים להצביע על מנהיגים מוסכמים. רבים הסבירו שאין לקהילה מנהיגים, אלא רק מנהיגים-מטעם-עצמם, שאינם מייצגים איש. היו שטענו שהם אינם מעוניינים ב"בוסים", מכיוון שהמנהיגים לכאורה מעוניינים רק בטובת עצמם. אחרים הסבירו שהאיטלקים אינם מהווים קהילה, אלא קבוצה של אינדיבידואלים שחולקים אותו רקע אתני, וכי הקהילתיות שלהם מוגבלת לקבוצת המשפחה המורחבת או לכל היותר לכפר מוצא משותף: הם "חברים אינדיבידואליסטים של איזו קהילה איטלקית עתידית", תיאר אחד מהם, ואחר קבע כי "אנחנו קבוצה של קהילות עם שפה משותפת". חוקרים אחרים זיהו מחסור מוסדי דומה גם בקהילה במונטריאול. הגם שהיו קיימים למעלה מ-60 ארגונים של בני הקהילה האיטלקית, אך אלו

התבססו לרוב על קווים משפחתיים, איזוריים, שכונתיים או על בסיס מקום עבודה, ולעיתים קרובות היו בנויים סביב מוסדות הדת הקהילתיים. הקהילה האיטלקית התבססה פחות על ארגונים פורמליים ויותר על רשתות חברתיות (Rosenberg and Jedwab 1992).

אין בכך כדי לומר שלא היו מוסדות לקהילה האיטלקית. כבר ב-1952 נוסדה החברה לסיוע למהגר האיטלקי, ב-1956 החל להתפרסם העיתון הראשון בשפה האיטלקית, ה-Corriere Canadese. ב-1961 הוקם בית הספר הטכני האיטלקי (COSTI), שלימד מהגרים חדשים מיומנויות עבודה ואת השפה האנגלית תחת הסיסמא "אינטגרציה דרך חינוך". אך אופיים היזמי של חלק מהארגונים התבהר כאשר ראשיהם בחרו להרחיב את עסקיהם מעבר לקהילה האיטלקית, ולמעשה הם פסקו מלהיות ארגונים אתנו-לאומיים. כך ה-COSTI נפתח לבני כל הלאומים והפך לבית-ספר למהגרים (Siemiatycki et al 2003).

השינוי המשמעותי החל ב-1974, אך הוקם ארגון המטריה של הקהילה האיטלקית – הקונגרס הלאומי של הקנדים האיטלקים. הארגון, באמצעות סיוע ממשלתי אך בעיקר באמצעות גיוס כספים בתוך הקהילה, הצליח להקים את הוילה קולומבו, קומפלקס שכלל בית אבות, מרכז קהילתי, אולם ספורט וגלריית אמנות. איטלקי אחד שהשתתף בבניית הקומפלקס הגדיר את חשיבותו כך: "הרגשתי שעלינו להוכיח שאנחנו קנדים טובים ופעלתנים, אך ממוצא איטלקי. איזו דרך טובה יותר יש מאשר להראות אחריות חברתית, לדאוג לאנשיך על ידי בניית בית אבות?" (Siemiatycki et al 2003). עד שנות ה-80, הצליחו הקנדים להשיג "רמה משמעותית של שלמות מוסדית" (שם).

עם זאת, נדמה כי חוסר האחידות של הקהילה האיטלקית ממשיך לרדוף אותה גם כיום. באתר האינטרנט של הקונגרס האיטלקי-קנדי, מדגיש הארגון כי "הארגון הוא קולם של כלל הקנדים האיטלקים. לא ניתן לחשוב עליו כעל ארגון המתקיים לצד האחרים ... למעשה, הוא כושל בהשגת יעדיו אם הוא נחשב כסתם עוד אחד מבין מאות המוסדות המשרתים את הקהילה הקנדית-איטלקית" (National Congress of Italian Canadians 2000). בהמשך, מפורטת רשימה ארוכה של "מטרות הארגון" שנראית כיורה לכל הכיוונים – סממן נוסף של הקושי לגבש מטרות אחידות ומשותפות לכלל האוכלוסייה. כך, למשל, כוללת הרשימה הגנה על האינטרסים של הקנדים האיטלקים; עידוד השתלבות של איטלקים בחברה הקנדית, מבלי לוותר על תרבותם וזהותם; מאבק עיקש כנגד אפליה וגזענות; יצירת תנאים מיטביים להשתתפותם של קנדים איטלקיים בחברה, בכלכלה ובפוליטיקה הקנדית; תיעוד הישגיהם ותרומתם של האיטלקים למורשת הקנדית; פיתוח שירותי סיוע לנזקקים בקהילה; עידוד לימוד השפות הרשמיות בקרב

קנדים איטלקים; וגם – שמירה וטיפוח השימוש בשפה האיטלקית בקרב המהגרים מאיטליה וצאצאיהם; קישור בין קהילות וארגונים שונים בתוך הציבור האיטלקי; קידום הבנה וקשרים בין קהילות אתניות שונות בקנדה; עידוד מעורבות של קנדים איטלקים בנושאים ציבוריים; וכן הלאה וכן הלאה משימות. בין המשימות הרבות בולטת בחסרונה התייחסות כלשהי למדינת האם – איטליה. הארגון מתייחס רבות לתרבות, לשפה ולמורשת האיטלקית, אך ככל הנראה אינו רואה בשמירה על קשר כלשהו עם המולדת האיטלקית כחלק מהמנדט שלו. זאת, כזכור, לעומת המקום המרכזי שתפסה המולדת האוקראינית בקרב הקבוצה האתנית הזאת הן כאשר הייתה תחת שליטה סובייטית, והן לאחר שחרורה.

ראשוני הפרטוגזים הגיעו לקנדה בשנות ה-50 של המאה הקודמת, אך רק לקראת אמצע שנות השישים הפך הטפטוף הדליל לזרם של ממש. מראיונות שערכו חוקרים עלה כי רבים מהפרטוגזים השתכנעו להגר לקנדה אך ורק על סמך המידע כי קנדה קרובה לארה"ב, וכי מי שיש לו אזרחות קנדית יכול לעבור בקלות לציידו השני של הגבול. החלום של "ללכת לאמריקה" היה כה חזק עד כי גם "חלופות זולות" שהבטיחו לספק גישה לדבר האמיתי הפכו לאטרקטיביות (Oliveira 2000). הבחירה בין הגירה לקנדה לבין הגירה לאמריקה הפכה לעניין מקרי למדי – הגורם המכריע היה סוכן הגירה של איזו מדינה הגיע לאותו מהגר קודם לכן (Bloemraad 1999). מרבית ההגירה הפרטוגזית הגיעה מהאיים האזוריים – קבוצת איים במרכז האוקיינוס האטלנטי, בחצי הדרך מליסבון לניו-יורק. האיים הזנוחים הללו כמעט ולא זכו ליחס מצד השלטון הדיקטטורי ביבשת, והמצב הכלכלי הגרוע דחף רבים לנסות ולהגר, בין אם לאירופה ובין אם לאמריקה, שזוהתה באופן בלעדי עם ארצות הברית – נדרשו פעולות שכנוע נמרצות כדי לגרום להם להסכים ולנסות להגר לקנדה (Oliveira 2000).

עם זאת, עם הגיעם לקנדה, נתקלו הפרטוגזים במדינה שונה בתכלית מזו שפגשו האוקראינים או האיטלקים. החל משנת 1977 הפעילה ממשלת אונטריו מערכות לימודים רב- לשוניות שאיפשרו לבני הלאומים השונים מספר שעות שבועיות של לימוד שפת האם שלהם. מחוזות אחרים (כמו מניטובה וססקצ'ואן) הציעו תוכניות רחבות עוד יותר של לימוד בעד כמחצית משעות היום בשפת האם של התלמידים (Helms-Park 2000). כמו כן, מבין הקבוצות האתניות השונות, נראה כי הפרטוגזים זכו למנה הקטנה ביותר של שנאת זרים. ניתן לזקוף את הדבר לזכות המדיניות הרב-תרבותית של קנדה בשנות ההגירה של רוב הפרטוגזים, אך ניתן להעריך כי הסיבה האמיתית היא דווקא הגידול בהגירה ממדינות לא-לבנות, שהרחיב את ההגדרה של העמים ה"לבנים" (שקודם הייתה מוגבלת לצפון ומרכז אירופה) לכלל העמים האירופאיים (Kymlicka 1998). מחקר שנערך בסוף שנות ה-70, תקופה קצרה בלבד לאחר שהגיעו רוב המהגרים הפרטוגזים לחופי קנדה, העלה כי הם שניים רק לגרמנים ולאוקראינים – שתי קבוצות המהגרים הותיקות ביותר במחקר ובקנדה בכלל – בכל הקשור להרגשת נוחות בקרב האוכלוסייה הקנדית. 54 אחוז מהם חשו שקבוצת הרוב תקבל אותם בקלות רבה כשכנים (לעומת 66 ו-61 אחוז בהתאמה אצל הגרמנים והאוקראינים, ו-48, 31 ו-22 בהתאמה אצל האיטלקים, הסינים והיהודים – שתיים מהקבוצות הם מהגרים ותיקים יותר שסבלו מסטיגמות קשות,

והשלישית היא מיעוט נראה שסבל מרדיפות של ממש על-ידי הממשל והציבור הקנדי לאורך השנים). 44 אחוז אף חשבו כי קבוצת הרוב תקבל אותם "בקלות רבה" כבני משפחה בדרך של נישואין (לעומת 59 ו-54 בהתאמה אצל הגרמנים והאוקראינים, ו-42, 10 ו-8 אצל האיטלקים, הסינים והיהודים, בהתאמה). מעניין לציין כי התחושות הללו בקרב הפורטוגזים לא היו לגמרי מוצדקות. כאשר נשאלו חברי קבוצת הרוב בקנדה על הסכמתם לקבל בני מיעוטים כשכנים רק 84 ענו בחיוב באשר לפורטוגזים, לעומת 92 ו-91 לגרמנים ולאוקראינים, ו-85, 83 ו-89 עבור איטלקים, סינים ויהודים. כאשר השאלה נגעה לקשרי נישואין, רק 68 אחוזים הסכימו לקשר שכזה עם פורטוגזים, לעומת 87 אחוזים עבור גרמנים ואוקראינים כאחד, 84 ו-77 אחוזים לאיטלקים וליהודים, ו-65 אחוזים עבור הסינים – רק מעט מתחת לאחוז המקביל עבור פורטוגזים (Breton 1990). ניתן לראות בקלות שהחברה הקנדית לא קיבלה את הפורטוגזים באותה מידה שהפורטוגזים עצמם חשו שהם התקבלו על-ידה. הסבר אחד לכך יכול להיות שהפורטוגזים עדיין לא הספיקו לחוות אפלייה על בשרם, בעת עריכת המחקר, הערכה שנתמכת על-ידי הנתון לפיו רק חמישה אחוזים מהפורטוגזים דיווחו על אפליה כלשהי כנגדם (לעומת 10 אחוזים אצל האוקראינים, שבעה אחוזים אצל האיטלקים, ו-12 ו-17 אחוזים אצל היהודים והסינים בהתאמה). הסבר אפשרי אחר נוגע לציפיות שהיו לפורטוגזים כאשר הגיעו לקנדה, ונכונותם לסבול יותר מאשר עמים אחרים בתמורה לסיכוי להשגת החלום האמריקאי.

הפורטוגזים נהנים משלמות מוסדית גדולה, ולמעשה מסוגלים לקיים מערכת חיים שלמה בתוך הקהילה הפורטוגזית עצמה (Teixeira 2000). עם זאת, ניתן לאתר שני ארגונים מרכזיים שהקימה הקהילה הפורטוגזית בקנדה. ראשית, ה"רשת הבין-סוכנותית הפורטוגזית" (PIN) הוקמה בשנת 1978 על-ידי קבוצה של עובדים סוציאליים במטרה לתת שירותים קהילתיים, ליצור מסגרת חינוכית ולקדם מחקר בנושאי הקהילה הפורטוגזית. הארגון קידם מספר קמפיילים חינוכיים שנגעו בנושאי בריאות, מאבק באנאלפבתיות, מאבק בתקיפות מיניות, וקידום מיומנויות עבודה (Portuguese Interagency Network 2000). הארגון נהנה ממענקים ממשלתיים (הן פדרליים והן פרובינציאליים), ושימש כגורם מקשר בין הקהילה לבין הממשל הפדרלי, כאשר זה ניסה לקדם תוכנית של התאזרחות בקרב התושבים הפורטוגזים. בין שאר הפעולות שהממשל הפדרלי קידם הייתה גם הקמת ארגון גג של הקהילה הפורטוגזית – שהוקם לבסוף בשנת 1993 תחת השם הקונגרס הלאומי הקנדי-פורטוגזי, גם הוא במימון ממשלתי. מטרתיו של הארגון, כפי שהוא מפרט אותן באתר האינטרנט שלו, הן להוות קול לקהילה הפורטוגזית בקנדה; לסייע בפיתוח ושמירה על התרבות הפורטוגזית בקנדה; להגן על אינטרסים

של הקהילה ולהבטיח שיוויון הזדמנויות וצדק; לשמש כארגון מייעץ עבור ממשלות וארגונים אחרים בכל הנוגע למדיניות הקשורה בקהילה הפורטוגזית; לסייע לקנדים-פורטוגזים להשתתף בחברה הקנדית; לקדם קשרים בין הקהילות האתניות השונות בקנדה; ולקדם יחסים טובים בין קנדה לבין פורטוגל (Portuguese Canadian National Congress 2003). בולט בחסרונו ברשימה זו העיסוק בשפה הפורטוגזית – נושא שעומד במרכז תחומי העניין של ארגוני מהגרים אחרים. לאור נתונים המצביעים על ירידה מהירה במידה מפתיעה בשימוש בשפה הפורטוגזית (Helms-Park 2000), יתכן כי לא מדובר בהשמטה מקרית, אלא בנטייה נפוצה בקרב האוכלוסייה שלא להסתמך יתר על המידה על השפה כבסיס לשמירת הזהות האתנית, בדומה לתהליכים שמתרחשים בקרב הקהילה האוקראינית – אם כי, כמובן, התהליכים הללו התרחשו לאורך מאה שלמה בקרב האוקראינים, לעומת עשרות בודדות של שנים אצל הפורטוגזים.

7. הגאנאים – זהות לאומית בחברה שבטית

מהגרים מגאנה החלו מגיעים לקנדה בקבוצות קטנות כבר בשנות ה-60, אך הזרם הגדול של המהגרים לא החל עד ראשית שנות ה-80, אז התאגדו קשיים כלכליים בלתי נסבלים בגאנה עם מדיניות הגירה נוחה בקנדה לכדי תמריץ משמעותי להגירה. תוך עשור הגיעו לקנדה קרוב ל-9000 גאנאים, כ-80 אחוז מאוכלוסיית המהגרים מהמדינה בקנדה בראשית שנות ה-90. בניגוד לקבוצות אתניות אחרות, הגאנאים הקימו ארגון לאומי כבר בשלב מוקדם מאוד של פיתוח התפוצה. בשנת 1973, כאשר אוכלוסיית המהגרים מנתה פחות מ-2000 איש, כבר הוקם "האיחוד הגאנאי" שאיחד את כל יוצאי גאנה, מכל השבטים. אך הארגון חב את קיומו להטרוגניות הרבה ולמיעוט החברים בקהילה. עם פרוץ הזרם הגדול של מהגרים, הארגון התפרק למרכיביו האתניים, וב-1983 הוא חדל מלהתקיים, כאשר את מקומו תפסו ארגונים על בסיס אתני (שבטי) ועל בסיס כפר המוצא (Owusu 2000).

ארגונים אלו סיפקו למהגרים החדשים צרכים שונים, בעיקר בתחום הכלכלי, בדמות סיוע בהשגת דיור, במציאת עבודה, ולעיתים אף מתן סיוע כלכלי בהלוואות ומענקים לבני הקהילה. הארגונים אף ניסו ליצור סביבה לימודית בה ילמדו צעירים את מנהגי ושפת השבט, אך נטייתם של הגאנאים להתרחק מהארגונים הללו עם חלוף הזמן (מכ-82 אחוזי חברות בשלוש השנים הראשונות לאחר ההגירה לכ-15 אחוזים בלבד כעבור עשור מתאריך ההגירה) הותירו אותם בעיקר בפונקציה הכלכלית שלהם (Owusu 2000).

אך הפיצול הארגוני הוביל לשסעים חברתיים קשים בין הקבוצות האתניות השונות בתפוצה, עד כדי עוינות ואף אלימות בין הקבוצות. "לעיתים, מספר אחד ממנהיגי הארגונים, "היה קשה לדמיין שבאנו מאותה מדינה" (Owusu 2000). יתר על כן, בשל הדרישות הביורוקרטיות של המשרד לרב-תרבותיות, הארגונים האתניים לא היו זכאים כלל למימון ממשלתי, שהיה נחוץ להם עד מאוד לאור יכולתה הכלכלית הנמוכה בין כה וכה של חברי הקהילה, שרק הוחרפה משום שאותם חברים בקהילה שהצליחו להעלות את רמת חייהם נטו להתרחק מהקהילה ומארגוניה, במקום להחזיר טובה תחת הסיוע שקיבלו בראשית דרכם.

גם ההכרה בכך שהפיצול מוביל לדחיקת הקבוצה הגאנאית לשוליים מבחינה פוליטית, באין קול אחיד המייצג את הקהילה בפני השלטונות. כל הגורמים הללו יחדיו דחפו את הקהילה למצוא דרך לאחד את הכוחות ולהקים ארגון לאומי גאנאי חדש – הקונגרס הלאומי של הקנדים הגאנאים – ב-1990. כפי שמעיר Owusu, ניתן לראות בכך דוגמא מעניינת לכך שצרכי מימון לשם

שימור תרבותי יכולים, באופן פרדוקסלי, לייצר זהויות שהתקיימו בעיני החברה המארחת, אך לא בעיני המהגרים עצמם.

הקונגרס הגאנאי שימש מאז הקמתו כקול עבור הקהילה הגאנאית, כמגייס כספים מרכזי הן עבור פעילויות הקהילה והן עבור סיוע למדינת האם. כמו כן, כארגון מטריה, משמש הקונגרס כפורום לליבון סכסוכים בין קבוצות אתניות ולגיבוש מדיניות אחידה. תחת ארגונו של הקונגרס הפיקה הקהילה הגאנאית פסטיבלים בהם הוצג לראווה המגוון התרבותי הגאנאי ונוצרו קשרים בין הקהילה לבין קהילות אתניות אחרות בקנדה.

אך אחת הפעולות המעניינות ביותר בהן היה מעורב הארגון הוא הקמפיין לאזרחות כפולה, אז הפעיל הארגון את מלוא כובד משקלו על השלטון במדינת האם, כדי לדאוג לאינטרסים של החברים בקהילת המהגרים. הקמפיין החל לאחר שתוקן תיקון בחוקה הגאנאית, ששלל מאזרחי המדינה את האפשרות להחזיק באזרחות כפולה. עקב כך, נדרשו המהגרים הקנדים לבחור בין אזרחותם הקנדית לבין אזרחותם הגאנאית. משלחת של קנדים-גאנאים נשלחה לגאנה ב-1994 לסבב פגישות עם פוליטיקאים ופקידים בכירים כדי לבטל את הגזירה, על בסיס הטענה שהחקיקה תהפוך אותם לזרים במדינתם שלהם. לצידם עמדו סטטיסטיקות שהראו כי תפוצותיה של גאנה מעבירות תשלומים חזרה למדינת האם בסך של כרבע מליארד דולר לשנה, יותר מאשר סך סיוע החוץ שקיבלה גאנה באותן שנים באופן רשמי ממדינות אחרות (Osuwu 2000).

המאבק נשא פרי, וב-1997 עבר החוק שאפשר אזרחות כפולה ליוצאי גאנה.

האיזור הקאריבי שונה ממדינות אם אחרות שנבחנו בחיבור זה במספר מובנים. ראשית כל – אין מדובר כלל במדינת אם, אלא בקבוצה של מדינות סמוכות זו לזו. הזהות המשותפת המיוחסת ליוצאי הקאריביים בלי קשר לאי הספציפי ממנו הגיעו היא לעיתים קרובות בעיני המתבונן המערבי בלבד. במקרים אחרים, לעומת זאת, שותפים להשקפה הזו גם יוצאי הקאריביים עצמם, שיוצרים לעצמם זהות קאריבית מתוך שלל הזהויות של האיים השונים. הבדל נוסף נעוץ בכך שהקאריביים עצמם היו בעבר יעדי הגירה, והמהגרים המגיעים מאזור זה, לפיכך, אינם שייכים לקבוצה אתנית אחת או אפילו לגזע אחד. העמים הקאריביים כוללים שחורים, הודים, סינים, אירופאים ובני אזורים אחרים – כמו גם בני תערובת מכל המינים. לאור זאת, קשה לדבר על זהות אתנו-לאומית בכל הקשור בתפוצה הקאריבית: אין מדובר בלאום אחד, ואין מדובר בקבוצה אתנית אחת.

ובכל זאת, החברה המארכת את המהגרים מהאיים הקאריביים אכן רואה בהם קבוצה אתנו-לאומית אחת. כפי שראינו במקרה הגאנאי, לעיתים הדבר מספיק כדי להביא לאיחוד שורות בקרב קבוצות אתניות שונות, לפחות לצרכים פוליטיים של ייצוג אל מול הרשויות. אך המקרה שלפנינו שונה. הקבוצה האינדו-קאריבית, היינו יוצאי האיים הקאריביים ממוצא הודי, חששה להבלע על-ידי הזהות האפרו-קאריבית, שזוכה ליותר תהודה בקרב עמי המערב, בין השאר בשל התרבות הפופולרית שנבעה מקבוצה זו, ומצד שני, לא הסכימה להסתפח לקבוצה ההודית, שהרגליה ותרבותה שונים משלה. חוסר הרצון של הקבוצה האינדו-קאריבית להיות מזוהה עם הקבוצה האפרו-קאריבית נבע במידה לא מועטה מכך שרבים מחברי הקבוצה עזבו את האיים הקאריביים בדיוק בגלל היריבות בין שתי הקבוצות, ורבים אף ביקשו מקלט מדיני כנרדפים פוליטיים (Premdas 2004).

מרבית ההגירה של קבוצה זו לקנדה התרחשה החל מאמצע שנות ה-70, ונמשכת ביציבות לאורך העשורים שחלפו מאז. אך למרות שההגירה התבצעה לאחר שקנדה אימצה מדיניות רב-תרבותית, חברי הקבוצה נתקלו בלא מעט אפליה וגזענות. סקר שנערך ב-1999 העלה כי בעוד שבקרב כלל אוכלוסיית המהגרים של קנדה, רק 29 אחוזים חוו על בשרם אפליה גזעית, הרי שעבור אפריקאים ודרום-אסיאתים (קבוצה הזוהה מבחינת מוצא אתני לאינדו-קאריביים), האחוז זינק לכ-60. היה מי שהרחיק ותיאר את המצב בקנדה כך: "לאנשים כאן יש בעיה לזכות בכבוד, הגינות וערך-עצמי. אני עומדים בפני סוג של גזענות תרבותית בו לא רק שאנחנו אנשים מתרבות אחרת, אנחנו גם אנשים מפלנטה אחרת" (Premdas 2004).

בשנת 1987 הוקמה החברה ללימודים בתרבות האינדו-קאריבית של אונטריו (OSSICC), ששמה שונה בהמשך לחברה לשירותים לקהילה האינדו-קאריבית של אונטריו. מטרותיו של הארגון היו קידום הכרת התרבות וההיסטוריה האינדו-קאריבית; פרסום והארת השלמות התרבותית של העמים האינדו-קאריביים; ארגון סדנאות וכנסים בנושא המאפיינים המיוחדים של העמים האינדו-קאריביים; וחינוך והכנת עמים אינדו-קאריביים לתפקיד משמעותי ביותר לקהילות הרב-תרבותיות של קנדה. יחודו של הארגון היה בכך שהוא יצר, יש מאין כמעט, זהות אינדו-קאריבית שלא הייתה קיימת קודם לכן באופן מפורש. למעשה, אפילו הביטוי "אינדו-קאריבי" כמעט שלא התקיים קודם לכן, ורק ארגון OSSICC נתן לו גושפנקא משמעותית והכניסו לשימוש נפוץ (Premdas 2004). אין זאת שלא התקיימו רשתות חברתיות בין חברי הקבוצה האינדו-קאריבית, בעיקר באמצעות מוסדות דת משותפים ומועדונים, אך ארגון פורמלי שביקש לאחד את כלל הקבוצה האינדו-קאריבית תחת גג אחד היה רעיון חדשני בזמנו.

הישגו הגדול הראשון של הארגון היה באירוע ההשקה שלו – חגיגה אדירה של תרבות וזהות אתנית, שאליה נהרו מאות ואלפי מהגרים אינדו-קאריביים, ולא פחות חשוב – בני קבוצות אחרות בקנדה. הארוע אף זכה לחסות רשמית של המדינה, אשר בכך הביעה הכרה בזהות האינדו-קאריבית כזהות נבדלת הזכאית לסיוע כלכלי ממשלתי. ראש הממשלה דאז, בריאן מלרוני, שלח את ברכותיו, ושר התרבות של אונטריו כיבד את הארוע בנוכחותו, יחד עם מספר חברי הפרלמנט הפדרלי (Premdas 2004).

הצלחתו של הארוע היוותה את נקודת הפתיחה ללמעלה מעשור של פעילות תרבותית ואקדמית שקידמה את הזהות האינדו-קאריבית בקנדה, ואף גררה התארגנויות דומות במדינות אחרות, למשל ארצות הברית, בהן היו קבוצות גדולות של אינדו-קאריביים.

עם זאת, לא הכל היה ורוד ב-OSSICC. כניסתו של הארגון לתחומים של מעורבות פוליטית בעקבות משבר בטרינידד הביא את הארגון אל סף פילוג כבר ב-1988. הקושי בארגון פעילות פוליטית בקרב הקהילה האינדו-קאריבית הניא את מנהיגיה מנסיונות נוספים בתחום, וכך נמנע הארגון מקמפיינים לארגון הקהילה לצרכים פוליטיים, ולעידוד השתתפות ברמות הממשל השונות.

OSSICC גם נמנע מיצירת קשרים עם קהילות אתניות אחרות בקנדה מעבר לפסטיבל השנתי, ובכך פגע, למעשה, באינטרס המשותף של כלל המיעוטים הנראים בקנדה. החשש של מנהיגי הארגון מכל מראית עין של פעילות פוליטית שיתקה, הלכה למעשה, את יכולתו של הארגון

לחרוג מעבר לרמות הבסיסיות ביותר של קידום פעילויות תרבותיות ואקדמיות (Premdas)

.(2004

האם ניתן לאתר נקודות דמיון בין חמשת המקרים שתוארו לעיל? נקודת דמיון בולטת אחת נוגעת למעורבותה של הממשלה בהקמת ארגונים ובאיחוד השורות בקרב קבוצות אתניות. הדבר נכון לקבוצה האתנית, שסבלה מפילוגים עד שהאחדות נכפתה עליה על-ידי ממשלה שהייתה טרודה בענייני מלחמה, והן לגבי הקבוצה הגאנאית שרק אילוצים ביורוקרטיים של המדינה אפשרה את התפתחותה של זהות משותפת לכלל הקבוצות האתניות שבקרבה. בקרב הפורטוגזים היוותה הממשלה גורם מדרבן ומתמרץ ליצירת ארגונים, הן על-ידי מימון והן על-ידי התערבות ממשית וסיוע בהקמת הקונגרס הלאומי. בקרב האיטלקים ההשפעה היא עקיפה יותר, וזיהוייה מסתמך בעיקר על עיתוי הקמת ארגון הגג, לאור ההיסטוריה האינדיבידואלית של הקהילה האיטלקית קודם להכרזה על מדיניות הרב-תרבותיות בקנדה. רק הקבוצה האינדו-קאריבית מהווה יוצא דופן במדגם זה – קבוצה זו התפלגה מהתפוצה אליה שויכה על ידי המדינה, ובכוחות עצמה זכתה להכרה פורמלית וחברתית. כפי שמציינת Bloemraad (1999), למעורבות הממשלתית ישנה חשיבות עצומה בעידוד השתתפות פוליטית – ומכאן שותפות אמיתית עם יתר האזרחים במדינה המארחת. מדינות בעלות מדיניות רב-תרבותית, לפיכך, מחזקות דווקא את הקשר בין לבין הקבוצות האתניות השונות בתוכן.

טענה זו מתחזקת גם לאור ההבדלים הניכרים בין הלכידות האתנית שהפגינו הקבוצות שהגיעו לקנדה בתקופה שלפני הרב-תרבותיות, לבין הלכידות הפחותה שהפגינו הקבוצה הפורטוגזית והגאנאית. הסבר תיאורטי אפשרי למצב זה מסתמך על המודל היזמי להקמת ארגונים אתניים – באין הזדמנות אמיתית לנצל מצוקה של המהגר המגיע למדינה זרה, לא נוצרים ארגונים שכל כוחם נובע דווקא מחיזוק ההבדלים בין המהגר לחברה הסובבת אותו. כאשר מהגר שמגיע למדינה אינו מרגיש כי תרבותו וזהותו מאויימים על ידי החברה המארחת, הוא ירגיש חופשי יותר להתיר את הרסן בכל הנוגע להשתלבות בחברה הסובבת אותו. תוכניות ממשלתיות של חיזוק שפת האם ולימוד התרבות בארץ המוצא של מהגרים, תחת שתגרומנה לגטואיזציה ובדלנות, כפי שטוען Gwyn (1995), הרי שהן מעודדות את יציאתם של התפוצנים והשתלבותם בחברה הסובבת אותם, מתוך ביטחון בזהות שלהם ובקבלתה על-ידי החברה הסובבת. כפי שטוען Kymlicka (1998), המדיניות הרב-תרבותית אינה אלא משא ומתן על התנאים להשתלבות בחברה המארחת, ולכן היא מעודדת בדיוק את ההפך מהבדלנות שהיא תוצאה של תחושת האיום.

עם זאת, המקרה המיוחד של המיעוט האינדו-קאריבי מצביע על ליקויים אפשריים במדיניות הרב-תרבותיות, ששמה דגש גדול על מתן מרווח מחיה מספיק לכל קבוצה אתנו-לאומית, אך אינה מתנה את הסיוע הממשלתי הנדיב בפיתוח תוכניות של שיתוף פעולה בין הקהילות השונות. המדיניות הרב-תרבותית מניחה כי שיתוף פעולה כזה יהיה פועל יוצא של הפסטיבלים התרבותיים והפעילויות החינוכיות שיחשפו את הקהילות השונות זו לזו. עם זאת, מכיוון שמהגרים רבים נוטים לגרור אמונות, דעות קדומות ושנאות ישנות איתם, מארץ המוצא למדינה המארחת, יתכן כי השמת דגש לא רק על חשיפת תרבויות אחרות לקבוצה, אלא גם על החשפות של הקבוצה לתרבויות אחרות, תמנע נדידה של מאבקים אתניים מאיזורים מוכי קונפליקט אל מדינות מארחות.

חיבור זה אינה מתיימר להציג את כל טווח הנושאים המסתתרים מאחורי נושא המחקר של ארגוני תפוצה. גם המעט שנחשף בחיבור זה אינו אלא נסיון טנטטיבי ראשוני ומוגבל עד מאוד, כפי שכבר צויין לעיל. מחקר מעמיק יותר אל תוך הסוגיה עשוי להעלות ממצאים נוספים ושונים. הכללה של קבוצות נוספות אל תוך המחקר ללא ספק תוסיף מידע ותאפשר הסקת מסקנות משמעותית יותר, וכך גם העמקה משמעותית יותר אל תוך כל קבוצה וקבוצה, באמצעות מקורות ראשוניים, ראיונות עומק וסקירה מקיפה יותר של הספרות הקיימת.

אך בכך לא תסתיים העבודה. שני מערכי מחקר מקיפים יותר יכולים להניב מידע נרחב אף יותר – הגם שיצריכו כמות משאבים שלא ניתן להשיג בקלות. ראשית, יש להשוות את הקבוצות האתנו-לאומיות בקנדה למדינות הגירה אחרות שאימצו מדיניות רב-תרבותית, כגון אוסטרליה וניו-זילנד. השוואה שכזו תאפשר לנטרל, במידת מה לפחות, אלמנטים יחודיים לחברה ולמדינה הקנדית, שאולי ישפיעו על תוצאות המחקר. לבסוף, ניתן גם להשוות את קנדה דווקא למדינות הגירה שבהן לא אומצה מדיניות רב-תרבותית, אלא עדיין מתקיימת בהן מדיניות של אסימילציה – דוגמת ארה"ב וצרפת. כך ניתן יהיה לבחון טענות באשר להבדלים במערכת הבינלאומית שאינם קשורים כלל למדיניות כזו או אחרת בכל אחת מהמדינות.

בעולם שבו יותר ויותר אנשים בוחרים להתגורר במדינות שונות מאלו בהם נולדו, שבו הגירה הופכת כמעט לדבר של מה בכך, חשוב לאתר את אותם גורמים שיהפכו את תהליך ההגירה לקל ונטול בעיות עד כמה שאפשר הן עבור המהגר, והן עבור החברה המארחת. כפי שעולה מחיבור זה, מדיניות של רב-תרבותיות, המאפשרת משא ומתן על אופן ומידת ההשתלבות של המהגר אל תוך החברה המארחת, היא ככל הנראה צעד חשוב לכיוון צמצום החיכוכים בשלב הראשוני והקשה ביותר של ההגירה. מחקר נוסף אל תוך התחום של היחסים ההדדיים בין תפוצות, הארגונים המייצגים אותן ומוסדות השלטון במדינה המארחת הוא חיוני כדי לחשוף את המנגנונים שיאפשרו להמשיך ולשפר את חווית ההגירה, לכל הצדדים המעורבים.

Bloemraad, I. (1999), "Portuguese Immigrants and Citizenship in North America," *Lusotopie 1999*: 103-120

Breton, R. (1990). "The Ethnic Group as a Political Resource in Relation to Problems of Incorporation: Perceptions and Attitudes," in R. Breton, W. W. Isajiw, W. E. Kalbach and J. G. Reitz's *Ethnic Identity and Equality: Varieties of Experience in a Canadian City*. Toronto: University of Toronto Press. pp. 196-255.

Breton, R. (1991). *The Government of Ethnic Communities: Political Structures and Processes in Canada*. New York, NY: Greenwood Press.

Canadian Heritage (2005). *Annual Report on the Operation of the Canadian Multiculturalism Act, 2003-2004*.

<http://www.canadianheritage.gc.ca/progs/multi/reports/ann2003-2004/multi-ann-2003-2004_e.pdf>

Canadian Heritage (2005a). *Guide to Canadian Heritage Financial Support Programs*. <http://www.canadianheritage.gc.ca/pc-ch/pubs/2005/financial_guide%202005_e.pdf>

Citizenship and Immigration Canada. *Immigration to Canada as a Skilled Worker*. <<http://www.cic.gc.ca/english/skilled/index.html>>

Gerus, O. W. (1991). "Consolidating the Community: The Ukrainian Self-Reliance League," in L. Luciuk and S. Hryniuk (eds.) *Canada's Ukrainians: Negotiating an Identity*. Toronto: University of Toronto Press.

Gerus, O. W. (2000). *The Ukrainian Canadians: A Community Profile 1891-1999*. <http://www.ucc.ca/Section_2/community_profile/>

Granatstein, J. L., Abella, I. M., Bercuson, D. J., Brown, R. C. and Neatby, H. B. (1986). *Twentieth Century Canada (Second Edition)*. Toronto: McGraw-Hill Ryerson Limited.

Gwyn, R. (1995). *Nationalism Without Walls: The Unbearable Lightness of Being Canadian*. Toronto: McClelland and Stewart.

Helms-Park, R. (2000). "Two Decades of Heritage Language Education," in C. Teixeira and V. M. P. De Rosa (eds.) *The Portuguese in Canada*. Toronto: University of Toronto Press. pp. 127-144.

Herberg, E. N. (1989). *Ethnic Groups In Canada: Adaptations and Transitions*. Scarborough: Nelson Canada.

Isajiw, W., Satzewich, V. and Duvalko, E. (2002). "Fourth Wave Immigrants from Ukraine, 1991–2001: Results of a New Study," *CIUS seminar presentation*. Toronto: University of Toronto.

Jansen, C. J. (1969). "Leadership in the Toronto Italian Ethnic Group," *International Migration Review*, 4(1): 25-43.

Jedwab, J. (2001). "Leadership, Governance, and the Politics of Identity in Canada," *Canadian Ethnic Studies*, 33 (3): 4-38.

Kelley, N. and Trebilcock, M. (1998). *The Making of the Mosaic: A History of Canadian Immigration Policy*. Toronto: University of Toronto Press.

Kymlicka, W. (1998). *Finding Our Way: Rethinking Ethnocultural Relations in Canada*. Don Mills: Oxford University Press.

McVey, W. W. and Kalbach, W. E. (1995). *Canadian Population*. Scarborough: Nelson Canada.

National Congress of Italian Canadians (2000). *About the Congress*. <http://www.canadese.org/ncic_About_the_Congress.html>

Oliveira, M. A. (2000). "Immigrants Forever? The Migratory Saga of Azoreans in Canada," in C. Teixeira and V. M. P. De Rosa (eds.) *The Portuguese in Canada*. Toronto: University of Toronto Press. pp. 83-96.

Owusu, T. Y. (2000). "The Role of Ghanaian Immigrant Associations in Toronto, Canada," *The International Migration Review*, 34 (4): 1155-1181.

Portuguese Canadian National Congress (2003). *Brochure*.
<<http://s120907625.onlinehome.us/congresso/enbrochure.htm>>

Portuguese Interagency Network (2000). *Mission*.
<<http://portugueseintnetwork.tripod.com/mission.html>>

Premdas, R. R. (2004). "Diaspora and its Discontents: A Caribbean Fragment in Toronto in Quest of Cultural Recognition and Political Empowerment," *Ethnic and Racial Studies*, 27 (4): 544-564.

Rosenberg, M. M. and Jedwab, J. (1992). "Institutional Completeness, Ethnic Organizational Style and the Role of the State: The Jewish, Italian and Greek Communities of Montreal," *The Canadian Review of Sociology and Anthropology*, 29 (3): 266-287.

Sheffer, G. (2003). *Diaspora Politics: At Home Abroad*. Cambridge: Cambridge University Press.

Siemiatycki, M., Rees, T., Ng, R. and Rahi, K. (2003). "Integrating Community Diversity in Toronto: On Whose Terms?" in P. Anisef and M. Lanphier (eds.) *The World in a City*. Toronto: University of Toronto Press. pp. 373-456.

Teixeira, C. (2000). "On the Move: Portuguese in Toronto," in C. Teixeira and V. M. P. De Rosa (eds.) *The Portuguese in Canada*. Toronto: University of Toronto Press. pp. 207-220.

Ukrainian Canadian Congress (1999). *Purposes and Objectives*.
<http://www.ucc.ca/Section_1/PurposeObjectives.html>